

Henry Bordeaux.

Május havában magyar földre érkezik francia irodalom egyik kiválósága, Henry Bordeaux. A magyar közönségnek fölösleges bemutatni, hiszen megismerhették már művei, amelyeket, ha nem is teljes, de elég nagy számban fordítottak le magyarra. Ismertebb regényei közül magyarul is megjelent: *La robe de laine* (A fehér köntös), *Une honnête femme* (Egy tisztességes asszony), *La maison* (Az ősi hajlék) *La nouvelle croisade des enfants* (A kis keresztések), *La résurrection de la chair* (Testnek feltámadása). A kiadók közül a Szent István-Társulat, a francia irodalom ismerői közül pedig Petrich Béla tett sokat elismeretése érdekében.

Írói művészetét, jelentőségét a francia irodalomban eléggé jellemzi az a tény, hogy a francia Akadémia 1919-ben tagjai sorába választotta. Nem kis dolog kitűnni a regényírók tömegéből Franciaországban. Stílusának világossága, gondolatainak szabatosága, nyelvének kifejező ereje, színes emberábrázolása tették jelentékennyé művészetét.

A francia regény történetében különleges helyet biztosít Henry Bordeaux számára két jellemvonása: provincializmusa és az örök erkölcsi értékek védelme. Franciaország egyik legvadregényesebb tartományához, a magyarok szívéhez is közel álló Savoyához szinte gyengéd szálak fűzik. Felső-Savoyában, Thonon-les-Bains-ben született és regényeiben örök emléket állít szülőföldjének. Provincializmusa azonban nem valamilyen szűk látókörbe való bezárkózás, hanem a nemzeti érzés elmélyítése, apró, de mélyen gyöke-

rező tényekhez való kapcsolása. Még általánosabban jellemzi munkásságát az erkölcsi törvények tisztelete. Különösen a családi élet tisztasága, érintetlensége és az ebből a gondolatból származó problémák, az erkölcs és a modern élet összeütközése, az erkölcsi jó érvényesülése a gyakorlati életben, amely nehézségek és küzdelmek árán bár, de mégis csak napvilágra tör: regényei ebből a gondolatkörből táplálkoznak.

Ezeket a gondolatokat hirdette fellépésétől kezdve, amikor még csak gúny és támadás járt az ilyenfajta eszményekért. Bordeaux első műveit a XX. század liberális és szabadgondolkodó első éveiben írta és nemcsak regényeinek határozott irányával tűnt fel, hanem kritikáinak bátorságával is. (*Les écrivains et les mœurs*. 1900—1902.)

Most ellátogat ez a bátor író Magyarországra, a legkeletibb állomására annak a keresztény műveltségnek, amelyért annyit áldozott. Tőlünk keletre kezdődik a ködös hiedelmek, babonák és misztikus tévedések birodalma. Ha valahol meg tudják becsülni azt az embert, aki az erkölcsi rendért, a tisztaságért küzdött, nálunk bizonyára, mert erre a küzdelemre kellett elszánnia magát egész nemzetünknek ezer éven át földrajzi és történelmi helyzete miatt.

Ebben az évben 66 éves Henry Bordeaux, de tiszteletreméltó kora sem akadályozhatja meg, hogy közenk jöjjön. Reméljük, hogy az itt kapott benyomások megacélozzák erőit, fűrgé szellemét épségben tartják, küzdő kedvét felfokozzák. Számmunkra a leghízelgőbb az lenne, ha a francia irodalomtörténet feljegyezné, hogy Henry Bordeaux magyarországi utazása a termékenységre, a felfrissült

munkakedv új korszakát jelenti változatos és eredményekben gazdag életében.

Fábián István.

Berzsényi Dániel utolsó műve. 1836 nyarán a budai fürdőket akarta használni Berzsényi Dániel «megrezzentett hypochondriájának» gyógyítására, de az életfonál nem tartott odáig. Február 14-én meghalt a költő sziklai magányában. Nincs már több észrevétel Kölcsény recenziójára, nem megy többé levél Kazinczyhoz s nem legedez immár a zefir sem.

A halál előtt elkeseredett évek, a toll ritkán karcolja a papírost a vasmegyei kúriában. Néha azonban Kölcsény kritikája következtében kedvesezett Berzsényit az eszmék pergőtüze rohanja meg, ilyenkor sokáig sárga fény világít ki az akadémikus táblabíró dolgozószobájából. Gondolatok kergetőznek. A lámpa félsárnyékában ott fekszik a legújabb Széchenyi-könyv, a Stádium. Utolsó éveiben ez a mű volt rá a legnagyobb hatással, ez ültette le mégegyszer az íróasztalhoz s ez irányította figyelmét az anyagi állapotokra. Ezeknek a javításával pedig sietnünk kell, nem érünk rá! S a gyöngybetűk új fejezetcímeket kezdenek — Néptelesség, Céltalan néposzlat, Műveletlen nép, Hiányos «népszeközet», A magyar paraszti gyermeknevelés stb. — néven. 1833-ban az addig lejegyzett prózai elmékedései elé előszót ír s a 36 (nyomtatott) oldalas értekezésnek — A magyarországi mezei szorgalom némely akadályairól — címet adja.

A horatiusi magasságokban szárnyaló költő leszáll ódai trónjáról s a töről sarjadt nemes úr a szegény jobbágnép sorsának javításáról ír. A nagy átalakító eszmék Berzsényit is megmozdították. Ő is belátta, hogy a magyar földműves nép szegény, s nem egytömegben eloszlott,

s ezért «minden lehető módon» szaporítani óhajtja. A gazdaságokban még a magyarok tájakon is hiencsek és horvátok dolgoznak, s még «Köszeg tövében is láttam csehországi kaszásokat». Gondolatfüzése bele is torkollik abba a kijelentésbe, hogy nem a nyomorgó, hanem csak a boldog nép és egynemzetűség boldogítja az országot. Az országnak egynyelvűnek és magyarnak kell maradnia, ezért az «idegen nyelvű gyarmatok egy helyre tömegben ne telepedjenek; hanem magyarokkal úgy közletve, hogy azok magyarokká váljanak». Berzsényi Parnasszusáról ellát a közeljövendőbe s 100 évvel ezelőtt orvosszert keres a leg súlyosabb kérdésre.

A helytelen és rendszertelen néphelyeződés következtében Berzsényi szerint néhol a legmeddőbb havasonkon munka és föld nélkül sorvad a nép; a leggazdagabb rónákon pedig munkás nélkül pusztul el a föld. (1833!) Ezért gyógyszerül azt ajánlja, hogy időről-időre mindazokat, akiknek otthon elegendő élelmük nincsen, szállítsák el a magyarok közé. Így aztán az otthonmaradottak s a letelepültek könnyebben megélhetnek és magyarokká válnának.

Berzsényi nem ismerhette még Macaulay Critical and historical essays művét, azonban teljességgel macaulayi szellemben, kellő időben életbeléptetett reformokat kíván, hogy egészséges vagyoneosztású, egynyelvű és egyakarátú legyen az ország. A nemzetiségi kérdés, mint megoldásra váró sürgős probléma nem jelentkezik még ebben az időben, csak Széchenyi s egy-két hazafi gondol rá titkolt aggodalommal. Ez az aggodás bujik meg Berzsényi írásában is, csakhogy ő nemcsak feladja a kérdést önmagának, hanem meg is akarja oldani a telepítés formájában. Egy költő az, aki telepítés útján akarja először csökken-

teni, azután megszüntetni a nemzeti-ségi problémát.

Ez a gondolata később is visszavisszatér, amikor gyakorlati újításokat sürget a magyar jobbágygyermek nevelésében. Hallgassuk csak meg! Nagy hibának látja a magyar nevelésben azt, hogy a gyermeket semmi mesterségre sem tanítják s ebben állapítja meg a magyar és a német polgár közti különbséget is: majd minden német tud valami mesterséget, amelyet a gazdaság mellett nagy haszonnal üz. Ebben ismeri fel a főokát annak, hogy a sváb «gyarmatok» úgy meggyarapodnak nálunk. A sváb vagy maga, vagy rokonaival együtt épít; a magyarunk ellenben nagy bajjal megszerzi az épületfát s azt utóbb eltüzi, mert építő embert nem talál s ez is fő oka a magyar szegénységének. A magyar ember külön választja az aszszonyi és a férfi munkákat, a sváb és a többi jövevény «hölgyével» és leányával munkáltat, csépeletet. Nagy hiba az is, hogy a magyarunk igen keményen neveli a fiát, nyáron ég alatt a földön, télen az istállóban alszik, míg a német éjjelre meleg párnát ad ágyban alvó fiának. A magyar csak akkor fekszik párnája, amikor megházasodik, pedig párnája semmi nemzetnek annyi nincs, mint a magyarnak. A német naponta háromszor meleg ételt ad a fiának, a magyar csak kenyér, szalonnát.

Berzsenyi hazafi, gazda, nevelő utolsó művében, de költő is, az elérhető ideát látja, ezért nem kalandozik műkedvelő területeken, amikor összehasonlítást végez a magyar és a sváb paraszti nevelés közt. Gondol a felnőttekre és a tótokra is. Csodálkozva látta a faluról-falura járó kárpáti tót túlzott alázatosságát, azt, hogy «minden csekély ember előtt a földet nyalja». Erre az alacsony-ságra korántsem vetemülne — mondja — ha megmagyarosodnának. Ész-

revette, hogy a kis tömegű svábok szívesen változnak át tiszta magyarokká. De az átváltozás nagy nép-egységeknél önként nem mehet. Csak úgy lehetne különféle nyelvű népeinket magyarokká tennünk, ha magyar népiskolákban csinos magyar öltözetben mindaddig tanítatnának, míg tökéletes magyarokká nem válnának. Ez lenne aztán Mohács igazi gyógyszere.

Mohács gyógyszere talán Trianonnak is megelőzője lehetett volna.

Talán elhervadt gondolatok ezek? Csak történeti értékük van ezeknek az írásoknak? Az irodalomtörténet lezárt megállapításait nincs módunkban megváltoztatni. Kétségtelen, hogy Berzsenyi legelső volt az ódaköltészetben. De, de a kor személgént nézve az eseményeket, ki merné azt állítani, hogy ezek a Döbrentei, Helmecki és Toldy Ferenc által kiadott prózai írások nem voltak hatással a forrongó és vajúdo korra?

Óhegyi Vilmos.

Bangha Béla S. J. : Róma lelke.

Mult év karácsonyára jelent meg P. Bangha festői képekben, a lélek mélyéig ható élményekben gazdag könyve, mely bátran viseli fedőlapján a «Róma lelke» címet. Sokatmondó, ígéretes cím. Sok bátorság és nagy felkészültség kellett kiválasztásához. Mert nem elég, ha valaki jól ismeri Rómának minden zeg-zugát, ismernie kell Róma egész történetét, a kereszténység hatalmas történését, az egész földkerekségén való hatását, az egész világra kisugárzó misztikus szellemiségét, a keresztény és pogány népek életét és lelkivilágát és ismernie kell a problémáknak még további felsorolhatatlan sorát. Az vállalkozhatott rá, aki benne él a katolicizmus krisztusi misztériumában, aki beutazta az egész keresztény világot s mindenütt érzett lelkében valami

olthatatlan, valami megfoghatatlan hatást.

Bangha Béla S. J., aki több, mint 20 éve járja a világnak mindig Rómába vezető utait, a jezsuita láng-lelkével érezte magában ezt a kézzel meg-nem-fogható szivárványvarázst. Több mint 20 év olthatatlan vágya oldotta meg lelkében a kérdést: Róma lelke egyenlő az időkön való tülemelkedéssel és a térbeli határok eltüntetésével. Róma lelke maga az időfeleltiség és térnélküliség.

Ez a vágyéretet, a megoldás keresése és szerencsés megtalálása vonul végig és bontakozik ki a sok utazás alkalmával megszületett útirajzokból, leírásokból és élményekből.

Valamennyi fejezet külön, önálló, gyorsan gördülő, eleven, megkapó stílusban fogant essai. Sok apró meglátással, amelyek azonban gyakran egészen új megvilágításban mutatják az Egyház történetének egy-egy mozzanatát, egyes népek, olaszok, angolok, spanyolok, törökök lelkivilágát, sajátos tulajdonságait. Sokat elmélkedik többek között az olasz nép vallásosságáról. Annak a népnek a vallásos lelkületéről, melynek iskoláiban 60 évig nem volt hittanítás, ahol minden tényező a vallásos lélek kiirtására törekedett több, mint félszázadon keresztül. Mégis a "népszéles rétegei, a legmagasabb értelmiséget is beleértve, nagyjából mégis erősen katolikusok maradtak." Ez a levél 1928 április 15-re van keltezve. Ekkor még nem volt meg az «Accordo Laterano», a Vatikán és Olaszország kibékülése. Azóta persze egészen más a helyzet. Mussolini nagyságának egyik első és fényes bizonyítékát adta, amikor a tárgyalások fonalát felvette, hogy letörölje az olasz politikai élet e sokáig élő és kellemetlen szégyenfoltját. És most újra áll a Vatikán-Állam s a Città del Vaticano kapuit hosszú önkéntes száműzetés után újra átlépte XI. Pius pápa. Az

első út, amely XI. Pius pápát a Lateranban vezette, egyúttal az olaszság katolikus lelkiségének újjászületését indította meg, s egybeesik a katolicizmus megújulásának útraindulásával. Bangha Pater élményei itt végződnek. Erről a kérdérről már nem ír. Pedig sajnálattal nélkülözzük azokat a sorokat, amelyek a mai Itáliáról szerzett benyomásait tartalmazzák, mert azok bizonyára sok, ferde felfogást tisztáztak volna.

Aki elolvassa ezt a könyvet — és minden Rómát szerető embernek el kell olvasnia —, az nemcsak lelki gyönyört talál benne, nemcsak a katolicizmus titkaiba hatol be, s az előtt nemcsak Itália művészettől s az emberi szellem más alkotásaitól telt olasz városok világa tárul fel, hanem a kis essaikból álló könyvben finom, plasztikus stílusú irodalmi csemegében is részesül. Lehetetlen a könyvet letenni. Ha ki kezébe veszi, azt magával ragadja az író stílusának közvetlen egyszerűségében rejlő varázsa, az élmények és leírások sokszínű gazdagsága s lelkén keresztül feledékennyé teszi a mindennapi dolgok iránt. És az, ki nem tudta megérteni Róma univerzalitásának titkát, meg oldva találja Bangha Pater könyvében, annak két kifejező szavában: Róma, a térnélküli és időktől független.

Dr. Nagy Zoltán András.

Szentmihályiné Szabó Mária: Isten az áldás. (*Singer és Wolfner kiadása.*) — Ez a nagy kétkötetes regény folytatása az *Emberé a munka* címűnek. A kettő együtt több mint ezerszáz lapra terjed, úgyhogy már terjedelménél fogva is feltűnő alkotás, s mint polgári regény (a szerző régi, debreceni kereskedő családjának története) szintén ritka jelenség.

A nagy mű első részében Várady Lajosnak ifjúkorát, vándoréveit,

lelki fejlődését láttuk, ebben a második részben, melynek színhelye majdnem állandóan Debrecen, a kiválóan képzett magyar kereskedőnek, mintaférjnek és családapának férfi- és öregkora folyik le előttünk a szabadságharcból a nyolcvanas évek közéig.

Az első rész kétségkívül érdekesebb, mozgalmasabb, változatosabb volt. A hős ebben a második részben a késmárki és a brassói bérczek regényesebb világából, leszáll az Alföld egyhangú, józan síkfeldjére, ifjúkori lelki forrongásait pedig a megállapodott nyugodt erélyű, komoly üzletember csöndes, szabályszerűen rendezte leteletét váltja fel.

Keményen, becsületesen, nagy üzleti érzékkel és vállalkozó szellemmel dolgozik, hogy gyermekeire szép vagyont hagyhasson. Folyton fejlődő üzlete mellett malom-vállalatot is igazgat, földeket bérel, és vásárol, vagyona rohamosan növekszik, de családja is. Egyik gyermeke a másik után születik egészen a tizenötödikig. Három meghal közülük, de tizenkettőt fölnevel, taníttat, otthon, Pesten, külföldön. Gyönyörködik növekedésükben, fejlődésükben. A fiúk beállnak az üzletbe, a gazdaságba, megházasodnak, a lányok férjhez mennek, csakhamar megjelennek az unokák, azok is felnövekednek. Az óriási családnak életébe még a rokon családoké is bekapcsolódik. Természetes, hogy ennyi embert nem lehet egyénitással, lélekrajzzal érdekessé tenni, úgyhogy legtöbb közülük csak név marad. Az is kár, hogy az első részben olyan érdekesen rajzolt kereskedői élet itt háttérbe szorul, s helyét a családi élet kedves, de apró eseményei foglalják el. Jobban szeretnők pl., ha Lajos feleségét és legfőbb támaszát, Veronikát nemcsak mint férjéért, gyermekeiért élő, aggodó és remegő nőt, hanem mint az üzletben állandóan dolgozó segítőt

társat is jobban láthatnánk. Így még egyénibbé válnék ez a derék, áldott jószívű és kedves nőalak, amint hogy jobban szeretnők, ha Lajosban is jobban kidomborodnék az üzletember. Milyen kitűnő és jellemző apróság pl. a jó kereskedőre, hogy Bécsben a forradalom alatt is ráér üzletet kötni, a pesti zajos márciusi események közepette pedig Kossuth-arcképeket, nemzetiszínű zászlókat és kokárdákat vásárol s visz elsőnek Debrecenbe. Sok ilyen vonásból alakulna ki a jó üzletember érdekes és sokoldalú jellege. Már az egyéni vonás benne, hogy a honvédek ruháját nagyban szállítva, semmit sem nyerekedik rajta, mindent önköltségi áron számít, és hogy közcélokra, szülővárosa kultúrájának emelésére sok munkát és pénzt áldoz. — A két főalak mellett a többi elhomályosul, nem kelt különösebb érdeket. Egy-két epizódalak sikerült: a könnyelmű, léha, bolondos Samu, a minta-család enfant terrible-je, a derült lelkű, délceg, okos öreg, Lajos apja, a selypítő, szemérmes vén Tinka kisasszony, a házvezetőnők gyöngye, a felfuvalkodott, nyelves vén Szepessyné, aki lenézi a «rőfös» familiát, de elfogadja ajándékaikat.

A szerző érezte, hogy meséje nagyon egyhangúvá, környezetrajza egy színűvé válnék, ha nem gondoskodnék élénkítő elemekről, ezért iparkodott neki színes korrajzi háttérrel festeni. Lajos Bécsben és Pesten végigéli a forradalmi mozgalmakat, azután családjával együtt végigszenvedti és lelkesedi a súlyos 48—49-es időket, melyekben Debrecen ugyancsak jelentős szerepet játszott. Látjuk a márciusi lelkesedést, a nemzeti adakozást, az önkéntesek felvonulását, a Pestről odamenekülőket, halljuk Kossuth szónoklatát, a háborús rémhíreket, a függetlenség kikiáltását, látjuk a muszkák bevonulását, majd a honvédekét, azután ismét a muszka

megszállást és fosztogatást, a koleraszedelemtől s a szabadságharc bukásának hírértől halálra dermedt várost, az osztrák bosszú elől rejtőzködő bujdosókat, köztük a lelkes és féktelen Sárosy Gyulát, a család rokonát. A mese további folyamát is több korrajzi részlet élénkíti (a színház megnyitása, a Csokonai-szobor leleplezése stb.). Mindez nem válik külön a mesétől, hanem legszorosabb kapcsolatban van vele, mert jóformán minden a Várady-család élményeként van előadva, az ő szemükkel nézve, az ő érzéseiktől kísérve. Így menti meg a szerző korrajzát minden sablonosságtól s teszi művészi tapintattal igazán érdekessé és újjá.

A hosszú történet folyamán gyakran találkozunk kedves, idillikus családi képekkel, finom lélekrajzi megfigyelésekkel s megkapó jelenetekkel. Milyen szép pl. az a jelenete, mikor Lajos bemutatja feleségének a megvásárolt kastélyt, vagy amint átadja üzletét fiainak, vagy csendes elhúnyta jól végzett nagy munkája tudatában.

Egy régi, vallásos, becsületes, derék és munkás család életének meleg, bensőséges és lelket üdítő rajza.

Szinnyei Ferenc.

Márai Sándor dr. : Egy polgár vallomásai (Pantheon kiadás.) — Olyan ez a könyv (Márai Sándor könyve : Egy polgár vallomásai ; második kötet), mint valami kísérteties festmény egy lázalomról ; mindenkéltől karkép, egy az 1920-as évek kezdetén Európát járó fiatalember szemén át vetítve.

Első szín Németország : — A Ruhr-vidéken tél, a gyárak üveg-teteje mesterséges zöld fényvel világít a komor táj éjszakájában, az állomásokon bajonettes szene-gál négerek állanak őrt, az essen pályaudvaron döglött vonatok áznak az esőben, a pályaudvar bonyolult váltó-

szerkezetét nem tudják működtetni a franciák, a szénvonatok belefagynak a télbe, a bajonettes szene-gál négerek armádiája nem bír a szabotáló német vasútasokkal. Münchenben forradalom, az utcákon takarítják még a barrikádokat, egyébként köznapi dolog, hogy utcaszögletek mögül váratlanul egyszerre csak tüzelni kezdenek a gépfegyverek, rendőrök közelednek rohamlépésben, teherautók robognak elő katonasággal, Berlinben éheznek a táborno-k özegevei, a háztulajdonosok, orvosok ; a mára, napok, majd órák alatt bomlik atomjaira ; az utcán tébolyodtak járnak és számjegyeket kiáltoznak, a tébolydák megtelnek örülte-kkel, a nagyiparosok és a bankok feltartóztatlanul gazdagodnak, Stinnes árnyéka lebeg föld és víz felett. Bódult félálomban egy berlini tél, az éjszakában bálók szikrázó villanyfűzerei ; a német fiatalság permanens szerelmi ünnepeket csap ; köztük az idegenek gyanús áradása, zsidók, svédek, oroszok és magyarok, kitanult dendyk és siberek, akik a Caffée Romanisches-ben ülnek ; a kontinens szellemi gyülevesze és állítólagos elitje pénzváságon törí a fejét, bőr-üzletekről s Peguyról vitatkozik és a németek komor és néma sorfalat állanak e horda tátongó felvonulásainak. — Így Márai !

Európa végzete ez egy fiatal emberpár körül ; nincs semmi kétség, hogy a polgári Európáé. Vagy a XIX. és a XX. század Európáját nem a polgári rend építette-e fel ? Igen, ebben a polgári rendben folytak össze mindezek az elemek, melyeket Platon a polgári középrend tagjaiként könyvelt el, kereskedők és írók, a tudománnyal foglalkozók és a bürokraták ; amúgy tudományosan is pontosan lehet definiálni ezt a polgári rendet, úgyhogy azok tartoznak hozzá, akik bizonyos tudásanyag és bizonyos fokozatú és minőségű élet-

forma alapján mint hivatással foglalkoznak társadalmi, anyagi, szellemi, közösségi organizációjával közvetlenül; vagy közvetve: kulturális termelőmunkával. E rend fiának vallja magát az író, — tekintsük és tárgyaljuk csak egy kissé iskolásan őt, aki hol eltakarja magát előttünk, hol megnyitja magát előttünk mondatainak a gyémánt jéghideg tüzeiben égő fűzéreivel. Maga is bevallja, hogy ő, az annak idején Európát felépített polgári rendnek gyermeke, milyen súlyosan neurotikus. Neurózisa fejlődéstörténetét meg is írta «Vallozásainak» első kötetében, mi magunk most nem akarunk foglalkozni útjaival és tüneteivel e neurózisnak, amely Isten tudja, miféle öröklött, vagy szerzett «sérülés» révén jött létre a kassai patricius családból való fiúban. Ez a neurózis kétségtelenül egyik formálója és tényezője lett művészi élményvilágának, művészi fejlődésének, sőt magának művészeti voltának is. Azonban ne tulajdonítsuk neurózisnak azt a jellegzetesen mai polgári beállítottságot, amellyel az író szemléli Európát, a kavargó európai eseményeket, — az elődök még *alkották* ezt az Európát, még *vezették* az eseményeket; a késő utód már azzal a tudatalatti érzéssel és nyílt attitűddel áll az eseményekkel szemben, hogy azokhoz neki sajnos, nem nagyon lehet köze, a dolgok és az események valahogyan elszabadulva vágtatnak; jó, hát vágtassanak; a politikai hatalom, a gazdasági irányítás, szellemi vezetés: kicsúsztak az európai polgári rend kezéből, hát nagyjában ez is rendben van! A könyvet író Polgár, anélkül, hogy akarná és szinte anélkül, hogy tudná, szándéktalanul és keserű önleplezéssel vall be egy tragikus csődöt. A lemondást arról a hatalomról, amelyet a dédapák és nagyapák, a tölgyfa-nemzedék, a nagy vagyonszerzők, a nagy tudo-

mányépítők, a nagy polgári politikusok szereztek.

A hatalom, legkivált a politikai hatalom a világháború után elszádkadt a polgári rendtől. A polgárság racionalizmusa és demokráciája helyett irracionális, démonikus és tömeges vették át a hatalmat és a vezetést minden téren, főképp politikai téren, ahol egy a polgárságon kívüli elemekből, de magából a polgárságból is toborzódott tömeg és egy a polgárságra tekintettel nem lévő politikai elit indul a racionalizmus és a demokrácia helyett új mithoszok után. E forrongás Németországban éppen akkor veti fel első roppant tajtékait, amikor a fiatal író és felesége az ifjú gyermekasszony, társadalmi meghatározás szerint a jó és gazdag polgári rendből való két gyermek, nekiindulnak Franciaországnak.

A könyv maga ezután nem folytatódik ebben a, — hogy úgy mondjuk — «válság»-vonalvezetésben. A részleges polgári problémákat eltakarja a fiatal Márai elől Páris zürzavara, majd a megismert Franciaország. A kérdések, amelyek felbukkanak előtte, a legsajátosabban kulturális és a legsajátosabban személyiek: hogyan lásson egy a kulturális élet továbbépítésén primér alkotásokkal dolgozó ősi kultúrnezetet? És hogyan illeszkedjék bele ő maga az európai kultúra teremtő munkájába? Azaz végeredményben ismét: hogyan legyen ő a maga személyében igazi polgár?

A választ, talán nem is ő maga adja, hanem az élményei. És ezekben az élményekben feltárul mindenkélt az, amit egy sajátosan polgári nemzet, a francia alkotott: Nyelvük, az a hajlékony, nemes, csiszolt, kristálytisza és ellenálló anyag, maga az egész Franciaország; a francia táj, a Földközi-tenger és az Atlanti-óceán partjai közti párás sugárzás-

ban; gótikus templomok és halászfalvak. Azután Olaszország és Firenze, mindnyájunk szívének Firenzeje, ahol a Szépség magától értetődő természetességgel árad a levegőben. Majd Anglia, a sznobok, a prűderiai és a formák Angliája, ahol az önként vállalt formák és megkötöttségek összegének kényelme a legnagyobb szabadságával egyenlő... Ó: dús könyv ez, az élmények áradóak és zavarosak, zavarosságuk foka sokkal nagyobb, mint mondatainak tisztasága, pedig magyarul talán még nem írtak le ennyire tisztán hangzó «francia» mondatokat. A gondolat váza úgy látszik át a szavak szövedékén, mintha röntgen-fény égne a mondatok mögött, azonban a végeredményt, igen, a végeredményt az olvasónak magának kell tisztáznia. Az élet mindig zavaros — ezt vallja nagyjából Márai — lényegükben megismerhetetlen folyamatok kavargása. De van benne valami felsőbbrendű elem, ez a kultúra, amely a formákban nyilvánul meg. E kultúrahordozás és formateremtés hivatottja a polgárság, és a polgári attitűd, a teljes ember örök attitűdje. A polgárság örök, egyik nemzedék a másiknak adja a fáklyát, mint valami örök Olimpiász futói... Mintha ez csendülne ki a könyvnek az apa halálával végződő akkordjaival.

Mi tisztelettel hajlunk meg e vélemény előtt: *kell* heroizmus a polgári feladatvállaláshoz. Csak sajnáljuk, hogy nem jutott el ahhoz, ami mégiscsak középpontja Nyugat kultúrájának s körülötte, érette, vele vagy ellene szól minden kulturális tény, s aki körül ma végeredményben a ma összes problémái vajudnak. Amiről, hogyha szólni kellene, elnémul az író és megkerüli a témát. A kereszténység, amelynek még a neve sem fordul elő Márai Sándor könyvében!

Ijjas Antal.

Erdélyi városképek. (Budapest, 1935. Révai kiadás.)

«E könyvnek sorai nemcsak a multat idézik és nemcsak azok számára hoznak komoly és nagy lelki-megnyugvást, akik valamikor maguk is éltek e városok életét, hanem közelebb hozzák őket az új magyar generáció lelkéhez is, amely, sajnos, ma már csak a történelemből ismeri Erdély ősi földjét; vizét nem ihatta, levegőjét nem szihatta, sajátos lelkiségének zamatát csak a történelemből és irodalomból érezhette. Ennek az új magyar nemzedéknek nagy szüksége van arra a lelki felfrissülésre, amelyet e könyvből kiáradó ózondús magyar levegő hoz számára» — írja Bethlen István gróf a könyv előszavában. Erdélyi városok... A címlapon Erdély ősi cimere, a sas, a Nap, a Hold és a hét erdélyi vár... Elég rájuk egy pillantás, hogy az új Atlantis, a rettentően mélybesüllyedt Erdély ősi városainak kőcsipkés tornyai pillanatra megcsillanjanak az olvasó előtt. Igaza van az előszó nagynevű írójának, bizony a ma nemzedéke csak a történelemből ismeri meg Erdélyt, ezért igen fontos, hogy *jól* megismerje. Őt jellegzetesen erdélyi város, kincses Kolozsvár, Nagyenyed, Nagyvárad, Marosvásárhely és Brassó vonulnak fel ebben a műben. Mindegyik más és más várostípust jelent. A gótikus Kolozsvár patinás levegőjével, ódon utcáival, kosaras ablakú mágnáspalotáival, a Farkas-utcában az egykori és első állandó magyar kőszínházával (amelyet félig-meddig már eltüntették az új impérium) Erdély dicső magyar multját hozza pillanatra élénk. Azaz nemcsak a multat, hanem a jelent is. Nagyenyed a Jókai által megénekelt híres kollégiumával szintén a multból ad csipetnyit. Nagyvárad, a «kőrösparti Páris», Ady Endre háború előtti forrongó korszakát idézi emlékezetünkbe. Maros-

vásárhely, a «székely főváros» szintén új szinkép Erdély arculatján, végül pedig Brassó, a kies Cenkhegy alatti város, a legjellegzetesebben erdélyi, hiszen falai között három fajtság, három nép, három kultúra találkozott. Az államalkotó magyar, a vendég és városalapító száz és a bevándorlott román. Kolozsvárott a Bethlenek, a Báthoriak és a magyar színjátszás hőseinek alakjai rémlenek fel előttünk, Enyeden Apáczai Cseri János, a labanckergető tógás enyedi diákok, Marosvásárhelyt a Bolyaiak, Nagyváradon Ady Endre, a modern, lüktető, forrongó élet pezsgése, Brassóban Honterus és a Báthoriakkal ujjat húzó Weiss Mihály főbíró. Mult és jelen mindenütt. Az egyes városokról más és más író vázolt fel találó képet: Enyedről Berde Mária, Kolozsvárról Maksay Albert, Marosvásárhelyről Molter Károly, Brassóról I. Szemlér Ferenc, Nagyváradról Tabéry Géza írt. Mindegyikük ott él az idegen impérium alatt — abban a városban is, amelyet találó vonásokkal megelevenítenek —, így a ma történetére és a mult egyes szakaszaira vonatkozó mondanivalókat érthetően letompították. Például Berde Mária Nagyenyednek 1849 január 8-án a havasi martalóc felkelők, Axentye és Prodean által való feldúlásában és 800 védtelen magyar meggyilkolásában való felelősséget részben a honvédség, részben az osztrák császári hadsereg parancsnokaira akarja hárítani. A tényeknek ilyen óvatos «defojtása» az író szempontjából célszerű talán, az olvasó pedig úgy is tisztában van a valósággal. Erdély mai életére vonatkozó adatok többnyire megfelelnek a valóságnak, bár imitt-amott akadnak elírások és szándékos vagy véletlen beállítások. Ilyen apróság az is, ahol az impériumváltozás utáni évek művelődéstörténeti részét írják meg. Mikor az új erdélyi irodalomról szól

az egyébként kitűnő szerző, miért kell a «Tizenegyek» közül csak nyolcnak a nevét fölemlíteni s a többit elintézni azzal, hogy «a másik három» (?). Ilyen esetben vagy mind egyiket, vagy egyiket sem, mert ez különben nemcsak bántó, hanem esetleg a tényeknek sem megfelelő lekicsinylés. Éppen Erdély érdekében ügyelni kell az ilyen semmisségekre is. Egészben véve, bár öt írónak különböző stílusa olvad össze a munkában, mégis egységes képet adnak Erdélyről, a *mi* Erdélyünkről. A mult dicsősége, a jelen szomorúsága, a jövő reményése . . .

S nem csüggeszt el, ha a kolozsvári Szent Mihály-templom és Fadrusz Mátyás szobra mellett ott látjuk a mostanában épült idegen görögkeleti katedrális fényképét a képek sorozatában. A könyv, amelybe Bethlen István grófon kívül Lukács György is írt előszót, tárgyilagosságával, pátozmentességével komoly nyeresége a kisebbségi kérdést nemes értelemben népszerűsítő irodalomnak.

Mihály László.

Erdős Renée: Az asszony, aki ölt. (Révai kiadás.)

Erről az asszonyról valójában nehezen hisszük el, hogy ölt. Nem volt oka gyilkosnak lenni, nem érezzük a gyűlöletet, az útálatot a megölt férfi felé áradni. De ennél még jobban hiányzik — nemcsak a mi szívből, de a gyilkos asszony szívéből is —, teljesen hiányzik a részvét az áldozata iránt. Ezt az írónő egészen kifejejtette a szépen felépített esetből, amely különösen a mai szenzációt kereső embereknek szolgálna szórakozásul, ezt a legfinomabb lélektani motívumot, amelyre egy asszony bűnhődését és új életkezdsét föl lehetne építeni. Részvét nélkül nincs bánat, aki nem érzi, hogy nincs joga emberi életet eltaposni, az nem válthatja meg önmagát soha. Ez, ebben

az asszonylélekben nagy űr, nagy hiány, emiatt marad inkább a felületen, csak tükrözi a dolgokat, a legmélyebb, rejtett valóhoz ezért nem tud elérni.

Hitzendorf Judit megöli a férjét, mert elviselhetetlen vele az élete. Az oka egészen különös, patalógikus eset: féltékenység az asszony multjára, amelyet azonban csak a férj beteges képzelete talál ki. Különös, üvegházi virágként nevelt leány Judit, zárkózott, gazdag család gyermeke, ebbe az otthonban tér vissza bukása után. Az apja rejtőzködve, csak este viszi sétálni, az ajtó bezárva feszül előtte, nehogy ujjal mutasson rá a kisváros. Judit tulajdonképpen még itt sem eszmél bűnére, börtönét nem érti és egy új szerelemhez próbál menekülni. A férfi szeretné átvállalni az asszonyra nehezedő büntudat egy részét, de amikor megtudja, hogy hogyan ölt Judit, egyik kezével simogatva, a másikkal alattomosan, orozva fegyvert emelve, — ezt a tiszta igazságot nem bírja el, megtörik és ölelésre vágyó karja megmerevedik. Ekkor és itt érti meg csak az asszony, hogy bűne nagyobb, sem hogy megoszthassa valakivel. Egyedül kell viselnie. Elhagyja a férfit, megtanul dolgozni, új embert formálni magából. Ápolónő lesz nagybátyja szanatóriumában, ő, aki fegyverrel életet oltott, most életeket ment. Megérti, hogy az erdő fái közül azért kellett kiszakadnia, hogy oszloppá faragja a szenvedés és a munka. Oszloppá, amelyre szükség van, amely tart és emel valamit.

A regény lélektani alapokra fektetett részében hiányok vannak, mégis az egész könyv szépen és érdekesen van megírva, érezni mögötte az író asszony-énjének küszködését, hogy egészen és hiánytalanul próbáljon lehatolni a női lélek mélységeibe. Nem mindig sikerül. De a szándék, amellyel az elesett asszonyt fölemeli

és a munka mellé odaállítja, amely egyetlen olyan vezeklés, amely számára is van másoknak, — ez a szép és tiszta hang visszaível Erdős Renée ajkáról az első könyveihez.

Nagy Méda.

Joó Tibor: Bevezetés a szellemtörténetbe. (Budapest, 1935., Franklin 184 l.)

Tömör, logikával felépített, hatalmas, átfogó bevezetés a modern történetírásba: a logikai alapelvek szemmel tartásával rendezve a nagy anyagot, az író igyekezett tömöríteni, egységbefoglalni s minél inkább személytelemné tenni munkáját. Mindenekelőtt a «szellemtörténet» kell meghatároznia: «A szellemtörténet műszava alatt . . . azt a történet-szemléletet, illetőleg az ezt kialakító mozgalmat kell értenünk, amely a pozitívizmus ellenhatásaként jött létre és az úgynevezett német idealizmus elméletének és gyakorlatának elvi alapjait újjította fel és fejlesztette tovább. Miután azonban úgy látszik, hogy ez a szemlélet felel meg a történet valódi természetének és teljességének, ez az úgynevezett szellemtörténet bizonyul egyben a helyes» és teljes történet-szemléletnek is. Ezután keresi az új idealista történettudomány gyökereit. Megismertet Herder, Hegel, Humboldt és Droysen történetfilozófiájával. A második logikai alapelvek megfelelően kutatja az új történettudomány viszonyát a pozitívizmushoz: a pozitívizmus vélekedéseinek, módszerének, hibáinak jellemzése a könyv legsikerültebb részei közé tartozik. Elismeri és hangsúlyozza a pozitívizmus jogait a történelmi kutatás-ban, de viszont vallja azt is, hogy «a tökéletes történelemírás csak a szellemtörténeti.» Ezután tér át a szellemtörténet tulajdonképpeni megalapítóinak (Dilthey, Troeltsch, Windelband, Rickert, Spranger) életművére. E fejezet vé-

gén a magyar szellemtörténet kezde-
teit is összefoglalja s kiemelve Bóhm
Károly kezdeményezésének önálló-
ságát, különösen Horváth János,
Kornis Gyula, Szekfű Gyula, Hóman
Bálint, Thienemann Tivadar jelentő-
ségét méltatja. Végül tárgyalja a
helyes történetiszemlélet mibenlétét,
a történetírás műfajait, a módszer és
az objektivitás kérdését. Nagyon
szép, amit Spranger ismertetése nyo-
mán az objektivitás problémájáról
ír: «A tudománnyal semmi sem ellen-
kezik annyira, mint a dogmatizmus,
a csalhatatlanság hite. Szelleméhez
egyenesen hozzátartozik a relativitás
belátása. Ez a belátás azonban nem
bénító, hanem éppen termékenyítő,
mert ez hatja egyre tovább, újra és
újra revízió alá venni eredményeit és
alapjait... Tisztában kell lennünk
azzal, hogy a mi igazságunk igazság
ugyan, de nem a végső igazság. Ahol
ez a tudat megszűnik, megszűnik a
tudomány is.»

Általában a nézeteken, vitákon
felül álló tudós személytelen nyu-
galma jellemzi az egész könyv elő-
adásmódját. Az író egyénisége, meg-
győződése, szenvedélyessége hát-
térbe szorul: inkább a közvetítő,
népszerűsítő, regisztráló szerepét
veszi át, műveket, filozófiákat, kér-
dés csoportokat ismertet s kritikát
csak a pozitívizmussal és a szellem-
történet szépirodalomba hajló kinő-
véseivel szemben alkalmaz. Sajnáljuk
ezt a szerénykedő visszavonulást, ha
a bátrabb, egyénibb részek kristály-
tisztá, élénk, igazi történettudósi hit-
tel teljesebbé olvassuk.

A könyv egyes állításaival talán
vitába fognak szállni. Mi sem hagy-
hatjuk szó nélkül azt, hogy a szel-
lemtörténetet, ami egyenlő a modern
történetírással, teljesen mint német
terméket tünteti fel. Kétségtelen,
hogy a német szellemnek talán leg-
nagyobb része van a modern történet-
írás kialakításában, mégis a magyar

közönség számára írt bevezető tanul-
mányban többet szeretnénk olvasni
a mi szellemtörténetünk magyar és
nem-német gyökereiről is.

A Bevezetés hasznos szolgálatokat
fog tenni mindazoknak, akik törté-
nelemmel, irodalomtörténettel akar-
nak foglalkozni. A tájékozatlan ol-
vasó azonban helyenként már nehe-
zen követi a filozófiai fejtegetések
gondolatmenetét. Kár, hogy a kiadó
áldozatkészsége nem terjedt odáig,
hogy a szerző tartalomjegyzéket,
tárgymutatót is fűzhessen művéhez.
Ezek hiánya használtat a szakember
számára is nehézkessé teszi, pedig
igen kívánatos lenne, hogy ez a hé-
zagpótló úttörő mű minél hamarabb
nélkülözhetetlen segédkönyvvé vál-
jon.
Sárkány Oszkár.

**Blazovich Jákó: A csend mélysé-
geiből.** (Korda R.-T., Budapest, 157 l.)
Az élethajzában szétszóródott, a lé-
lek csendje iránt eltompult érzékű
korunk szellemei életének kétségtele-
nül egyik legkínzóbb problémája,
mit jelent *egészembernek* lenni?

Ezt a nagy kérdést napjainkban
nem a szellemei életé iránt dobtá az
érdeklődés középpontjába, hanem
két különös, mélyebb gyökerű oka
van ennek. Az egyik ok korunknak
a szenvedélyes analízissel szemben
föltámadt eleven igénye az egész, a
kiteljesedett, a *totalitás* iránt. A kér-
dés időszerűségének másik oka a mo-
dern embernek az újkor folyamán
erre az embereszményre vonatkozó
különböző feleletekben való csaló-
dása. Ez a sokszoros csalódás, más-
felől a felébredt totalitásérzék együt-
tesen magyarázza, hogy akár szo-
ciológiában, akár politikában, akár
irodalomban, művészetben, akár böl-
cseletben mozgunk, e kérdéssel, mit
tesz *egészembernek* lenni? — feltét-
lenül találkozunk.

Ez a centrális problémája Blazo-
vich Jákó kitűnő könyvének is,

amely a teológus, a művész és a filozófus szemszögéből vizsgálódva elénk állítja azt az embereszményt, amelyben csalódni nem lehet. De mi jellemzi közelebbről ennek a *teljesembernek* lelki strukturáját?

Az első alapvető tulajdonsága az, hogy benne a *kontemplatív* és az *aktív* élet nem gépies egymásutánban váltakozik, hanem egymásba szövődik. A külső élethajszja szétszóródottságát ki kell egészíteni a belső kontemplatív élet összeszedettségével, az evangéliumi Márta életét a jobbik részt választó Máriaéval. Az egyházban eleven példák mutatják, hogy a kontemplatív élet nagy művészei óriási hatású apostolok voltak, a nagy lelkipásztorok ugyanakkor kiváló szemlélődők is. E kétféle életnek egymásbaválását szerzünk más-más megvilágításban *A csend*, az *Imádkozzál* és *A munka* című fejezetekben mutatja be.

A teljesembernek második alapvető sajáttsága az, hogy a *vita individualis* és a *vita socialis* is össze- szövődik benne. Hiszen *egyén* és *közösség* az a két pólus, amely körül lebonyolódik az egész emberi élet. Akár *csak* egyénnek venni az embert, akár *csak* közösségi lénynek, egyaránt végzetes hiba. Az ember egyéni végső célját és közelebbi feladatait közösségben munkálkodva érheti csak el. Ezért oly fontos az egyénnek bekapcsolódása az *egyházba* és ennek közösségi, azaz *liturgikus* életébe.

Végül a teljesembernek van még egy harmadik alapvető jellegzetesége, amelyet burkoltan az előbbi vonások is magukban foglalnak: a *természetes* és a *kegyelmi* élet olyan viszonya egymáshoz, hogy akként éli természetfölötti életét, hogy egyúttal megnémesíti, tökéletesíti a természetet is.

Ezért nem lehet a teljes-ember a Nietzsche-féle *Übermensch*, nem lehet

a bergsoni *misztikusember* sem, hanem csak a *megigazult*, a krisztusi ember.

E totalisember alakításának egyetlen akadálya az erkölcsi rossz, a bűn, a történelem tragikumának ez a sötét forrása, amelynek súlyát és titkát («mysterium inignitatis») a másvilági szankciók és Krisztus keresztje («mysterium crucis») mérik.

Krisztus keresztje azonban a Szeretnek is a titka, amely a bűnbánó és alázatos embert *Krisztus hegyeire*, a Tábor-, a Golgota-, az Olajfák-hegyére viszik. E hegyekről az örök-kévalóságba esik bepillantás.

Ime! ezt jelenti egészembernek lenni!

A könyv értékét nemcsak modernsége, nemcsak stílusművészete teszi, hanem az is, hogy átélt sorain keresztül egy mélyen érző embert ismer meg az olvasó, aki vergődő embertársain éppen a legfontosabb életproblémájukban akar segíteni. *Papp József.*

Pokorny Emánuel dr. : A Szent Erzsébet szerzet. — Szent István-Társulat bizománya. Budapest, 1935.

Árpádházi Szent Erzsébetéről elnevezett szerzet idők folyamán több is keletkezett, amelyeket a közhit egynek vett és egy eredetre vezetett vissza. Hazánkban azonban csak egyféle Szent Erzsébet-apácák vannak. Ezeknek a rendje a XVII. században, Aachen városában alakult. Pokorny Emánuel dr. prelátnak könyve csak nagy általánosságban érinti ennek a Szent Erzsébet-szerzetnek a történetét, nem hiába alcíme is van szép kiállítású, tetszetős munkájának: A Szent Erzsébet-szerzet tekintettel budapesti kolostorára, templomára és női kórházára. A szerzet történetével általában csak annyiban foglalkozik, hogy tisztázza a szerzet eredetének kérdését és kapcsolátát magyarországi Szent Erzsé-

bettel, II. András leányával. Megmagyarázza, hogy Aachen városának régóta volt egy kórháza, melyben szegény betegeket ápoltak és magányos lakókat fogadtak be. Ezt az intézményt a városban levő Szent Erzsébet-kápolnáról nevezték el Szent Erzsébet-kórháznak. Újjászervezését a város 1622-ben egy kegyes életű szülöttjére, Radermecher Appolloniára bízta, aki ugyanebben az évben a dühöngő pestis-járvány alkalmával bizonyította be rátermettségét és önzetlen odaadását a betegek ápolása körül. Az volt a gondolata, hogy valamelyik női szerzetet nyerje meg a kórháznak, hogy állandó ápolókat biztosíthasson a betegek számára. Hiába fordult azonban a szerzetesházak egész sorához, seholsem sikerült az intézet vezetésére vállalkozó szerzetesnőket találni. A szerény és buzgó Appoloniát erre többen felszólították, hogy ő maga alkossa meg az Erzsébet-kórház szerzetét. Az ápolók buzgó lelkiatyjának határozott biztosítására és kérésére végre rászánta magát a szerzet megalakítására. Apollonia és két társnője a ferencesrend akkori németországi általános biztosától fölvette Szent Ferenc III. rendjének szerzetesi habitusát s ezzel a beöltözéssel megalakult az új szerzet, mely Assisi Szent Ferenc mellett magyarországi Szent Erzsébetet vallotta égi pártfogójának. Történt ez 1626-ban és ezóta hívják a nővéreket Szent Erzsébet-ről nevezett kórháznővéreknek, röviden: Erzsébetieknek.

A megalakult új szerzetrend hamarosan elterjedt Németországon túl is. Hozzánk már 1736-ban be akarta telepíteni Budaváros tanácsa. A bécsi erzsébeti zárdaszüzek azonban hazánkban elsőnek nem Budán, hanem Pozsonyban telepedtek meg és csak 1785-ben jutott el egy csoportjuk Budára. Pártfogójuk az a kalapos király volt, aki ebben az időben

egy egész sereg szerzetesrend működését szüntette meg. Így akart cselekedni a budai ferencesekkel is, akik Budavára visszafoglalása után a Vizivárosban letelepedett szerb (illír) nyelvű katolikus lakosság lelki vezetését látták el. Sikerült azonban a bitoros-primásnak meggyőzni II. Józsefet arról, hogy a ferencesekre szükség van Budán. Azonban nem hagyta meg őket nyolc évtizedes munkásságuk színhelyén. Át kellett költözniök a feloszlatott Ágostonrendiek mai Margit-körúti kolostorába, hol megkapták az augusztinus-templom felszerelését is és el kellett látniök a plébánia vezetését. Működési terük így sokkal nagyobb lett az előbbinél, de régi otthonukból, nemkülönben 1731 és 1741 között épült szép templomuktól meg kellett válniök.

II. József a budai ferences kolostort katonai kórház céljaira akarta felhasználni. Miután azonban a kolostor erre alkalmasnak nem bizonyult, elhatározta, hogy abba a bécsi erzsébetiek egy csoportját helyezi át, hogy ott a budai polgári osztály részére női kórház létesüljön. Utasította a kancelláriát, hogy ennek a közjóra annyira hasznos intézménynek megalapítása a lehető segítséget és könnyítést kapja. 20 beteg számára szereltek fel ágyakat és 18 nővér indult el két csoportban a Dunán hajón, miután előzetesen még Bécsben megválasztották főnöknőjüket, a 38 éves Anger Klárát. 1785 nov. 15-én érkezett meg a második csoport Budára. Azóta kereken 150 év óta él és működik a budai Főutcában a Szent Erzsébetről nevezett betegápolónővérek szerzete. Ennek a 150 éves multnak és a jelen állapotnak a megismertetése volt főcélja Pokorny Emánuelnek, aki 1928 óta a szerzetnek az igazgatója. Munkája előszavában méltán állapítja meg, hogy «A szerzet tiszteletreméltó kora,

a fővárosban teljesített közhasznú működése megérdemelte a megemlékezést; a benne rejlő — szinte mondhatnók elrejtett — vallási, kulturális és szociális értékek sokkal nagyobbak, mintsem szabad lenne azokat az eddigi ismeretlenségben hagyni.

Ne feledjük, hogy mikor II. József Budára telepítette a Szent Erzsébet-szerzetet, a polgárság számára mindössze a mostani Régi Szent János-kórház állott fenn. Pest városának is csak egy kórháza volt. A Rókus-kórházra még 13 évig kellett várnia a városnak. Nagy missziót teljesített tehát a Szent Erzsébet-szerzet, melynek elve az volt, hogy hivatása minden, menedékért hozzáfutó szegény beteget testvéri lélekkel befogadni... Az a szerzet, mely 20 ágygal kezdte, ma 130 ágygal, Röntgen-laboratóriummal stb. rendelkezik és a nagynevű Marczibányi István jóvoltából kibővült 1805-ben még egy emeletes épülettel, melynek homlokzatán ma is olvasható a meghatóan egyszerű felírás: «Gyámolatlan betegeknek menedék helyül 1805». Ez a Marczibányi-féle ház szorosan hozzáépült az Erzsébet-apácáknak kívülről nem sokat mutató, egyszerű templomához, mely tornyának jellegzetes, hagymaalakú sisaktetejét csak 1891-ben kapta. Jobbról a Marczibányi-ház, balról a kórház és kolostorépület közé szorítva olyan egyszerűen hat, hogy szinte megdöbbeneti a belsejébe lépőket eredeti, restaurálásokkal el nem rontott barokk pompájával. Nincs terünk részletezni szépségeit: a mellékoltókat, főoltári kórusát. Nem foglalkozhatunk bővebben páratlanul szép szószékével és a remekbe faragott padokkal, melyek vetekednek a pesti egyetemi templom faragásaival. Csak rá akarunk mutatni arra, hogy monográfiánk szerzője a leggondosabb

kutatások után sem találta sehol semmi nyomát az egykori ferences-templom tervezőjének és építőjének. Ezen negatív eredmény ellenére is megkockáztatja azt a feltevést, hogy a templom alapító iratát aláíró tíz tanácsos között szereplő Helbing János azonos lehet az ugyanakkor Budán élő és működő Hölbing János építésszel. Ez könnyen lehetséges, mert Hölbingről tudjuk, hogy ő építette 1722 után a szerviták pesti templomát, tehát jól értett a dolgához. A budai ferences templomnál valószínűleg szerénységből nem nevezte meg magát. Ugyancsak érdekes megállapítása szerzőnek, hogy a ferences Protocollum szerint is «nagyszerű és csodálatraméltó» szószék faragója valószínűleg nem Bebo Károly, az óbudai Zichyek híres faragó udvarmestere, hanem Kranovetter József ferences, akiről 1752-ből származó feljegyzések kétszer emlékeznek meg a «prédikálószerű művészetével» kapcsolatban. Egyébként a padok oldalán három helyen ferences arcképek vannak kifaragva és közel fekvő a gondolat, hogy nem mások, mint maguk a templomban művészkedő szerzetesek, akik két padoldalon az akkor uralkodó Mária Terézia arcképét is kifaragták szemben és profilban. A budai Erzsébet-apácák büszkének lehetnek arra, hogy 150 év óta egy olyan pompás templomnak a birtokában vannak, melynek szépségét előbb-utóbb majd csak jobban és jobban megismerik, mert most még kevesen vannak tisztában ennek a kívülről egyszerű szerzetesi templomnak belső pompájával.

Viszontagságos mult van a szerzet itteni szereplésének 150 éve mögött, de ez a 150 év a sokféle viszontagság közepette csak mindjobban növelte a hálát és elismerést, amire Szent Erzsébet leányai a szigorú felfogású kalapos király óta mindenki előtt rászolgáltak. Méltóak voltak min-

dig nagy példaképükhöz : Árpádházi Szent Erzsébethez, aki oly sok jót tett az árvákkal, özvegyekkel, betegekkel és szűkölködőkkel. Aki maga is kórházat épített és férje halála után belépve Szent Ferenc bűnbánó (III.) rendjébe, a béketűrés és alázatosság erényében szerfelett kitűnt. Budai leányainak 150 éves jubileuma csodálatos véletlen folytán esik össze az Ő szentté avatásának 700 éves fordulójával (1235 május 26-án). Így tk. az 1935. év kétféle szempontból is jubiláris esztendeje ennek a derék apácarendnek és végtelenül örvendetes, hogy a legilletékesebb kézből, a Pokorny Emánueléből nyertünk ebből az alkalomból egy olyan értékes monografiát, melynek becses tartalma, könnyed stílusa becsületére válna bárkinek, nem pedig egy 70 éven felüli lelkes férfiúnak : a szerzőnek.

Mesterházy Jenő.

Maurice Baring : Krisztus köntöse. (*Franklin-Társulat kiadása.*) Baring könyvén különös *kettőség* vonul végig. Stílusa, felépítése, jellemábrázolása szakasztott olyan, mint a századvég francia regényíróié. Az ember egész oldalakat, sőt fejezeteket olvashat el és azt hiheti, hogy például Bourget írta. Tartózkodó, aprólékos és végtelenül tárgyilagos stílus ez, nemcsak nyelvében, hanem belső szerkezetében is. A regényíró állandóan «*drei Schritt vom Leib*» tartja magát alakjaitól és tárgyától, bármit is tesznek, minden józan nappali világosságban és meglehetősen a felszínen marad. Főalakjának egész életét bemutatja, szülei házasságától halála pillanatáig megismerjük fejlődését és jellemének kialakulását, de Baring soha egyetlen mondatban sem elemez, csak a külsőleg is megfogható, mondhatni két tanuval bizonyítható tényeket sorolja fel lelkiismeretesen. A regény környezete és időpontja is a francia

naturalistákra emlékeztet : London, Páris és Szentpétervár diplomata köreiből játszódik le a századforduló idejében.

Ezt a hűvös, előkelő hangulatot és ezt a racionalista, sokszor iskolás előadásmódot azonban, mint valami mély, rejtett helyről felszűrődő orgonazúgás kíséri Krisztus köntösének a legendája. A regény hőse Christopher (talán nem véletlen ez a név : Christophoros, Krisztushordozó) látszólag motiválatlanul bukkan rá életének minden fontos pillanatában a «*Varratlan Köntös*» misztikumára. Még gyerek, mikor szülőfalujának, egy kis francia községnek a plébánosa az ajándék alma és rumos sütemény mellé elmeséli, hogy a sekrestyében őrzött foszladozó, vörös szövetdarab állítólag Krisztus Köntöse. Mire a fiú hazaérkezik, meghalt a huga. Első szerelme egyszer unalmában lemásolt egy régi kódexet és íme a kódex szövege folytatása a Köntös történetének. A lány máshoz megy férjhez. Christopher orientalista lesz és diplomata, bejárja az egész világot s véletlenül mindig olyan emberekkel kerül össze, akik tudnak valamit a Varratlan Köntös legendájáról és véletlenül éppen akkor esik életében nagy változás. Véletlenül? Baring sohasem hangsúlyozza ki és soha sem sejteti előre ezeket a találkozásokat és mikor megtörténtek, egyszer sem kommentálja őket. Meghagyja a misztikumot a maga érintetlenségében és érthetlenségében és meg sem próbálja a cselekményben megokolni, miért kell Christophernek a Varratlan Köntös legendáját végigélnie.

Ez a *kettőség* : a stílus racionalizmusa és az azt kísérő, de vele soha nem érintkező legenda és misztikum adja meg Baring könyvének különös varázsát és csaknem egyedülálló zamatát. Baring a maga tartózkodó modorában nem mondja ki, de az olvasó megérzi, hogy e két motívum

párhuzamossága végül is valahol a regényen, a történésen túl metszi egymást. Ezen a metszésponton Christopher a racionalizmus vonaláról átlép a másikra, a hit, a misztikum vonalára és abban a pillanatban meg is hal.

Baring könyvének magyar vonatkozása is van. 1526 augusztus 28-án a mohácsi csata előestéjén elfogják Serédy Gáspárnak, a király tárnokmesterének fiát, Kristófot. Egy Szulejman szolgálatában álló francia nemes megígéri, hogy kiszabadítja, de ennek ára: Krisztus Köntöse, amely valahogyan Serédy Gáspár birtokába került és amelyet a mohácsi csatában magasan, mint zászlót akar-nak a sereg előtt lobogtatni. Serédy nem hajlandó megválni a Köntöstől, de felesége titokban mégis kiváltja vele fiát. Mikor a fiú megtudja, mi volt a váltságdíja, önként visszamegy a törökök fogságába és kivégezteti magát. A Köntöst a francia magával vitte országába és másnap húszezer magyar maradt a mohácsi mezőn.

B. I.

Kozocsa Sándor: Erdély irodalomtörténete.

Erdély elszakítása óta különösen ráterelődött a figyelem erre az országrészre. Erdély multja, jelene, szellemi kincsei, írói művészete a csonka ország köztudatában élnek. Kozocsa Sándor, a fiatal jeles irodalomtörténész is Erdélyt akarta szolgálni ezzel az értékes és a maga nemében úttörő bibliográfiai munkájával, amelyben nem erdélyi irodalomtörténetet ír, hanem Erdély irodalomtörténetét adja. Látszólag csekély a különbség a kétféle megfogalmazás között, mégis Kozocsa már a címben rávilágít arra, hogy Erdély élén álló, szellemileg ma is uralkodó nemzete, a magyarság mellett a másik két nép, a szászág és a románság is helyet kap munkájában. A szerző kezdettől

fogva sorra veszi és kimutatja a kölcsönhatásokat a három erdélyi nemzet irodalmának életében. Hiszen tagadhatatlan, hogy a közös szülőföld, égtáj, folyók, hegyek bizonyos különleges és azonos fémjelzést ütnek rá bármelyik erdélyi nemzet irodalmi műveire. Az sem kétséges, hogy mindegyik bővelkedik a másiktól önkénytelenül is átvett sajátosságokban. Tudvalevő, hogy az általános román művelődés bölcsője Erdélyben «ringott», hogy a szokásos frázissal éljünk. Az első románnyelvű könyvet az erdélyi fejedelmek adták ki, akkor, amikor a Havaselvén a fanarióta vajdák országoltak és a kultúra kezdetei is hiányoztak. Kozocsa művének több adatából is kitűnik, hogy a magyarság nem hogy elnyomta volna, hanem még elősegítette Erdélyben a román művelődést és irodalmat. — A szerző 1918-ig tárgyalja Erdély népeinek irodalmát s munkájában több érdekes illusztrációt is közöl. Így itt található a Goga által Budapesten alapított Luceferul című irodalmi folyóirat címlapja. Egyben tárgyilagos bírálatot mond az író a közelmúlt erdélyi származású román íróiról is.

M. L.

Fóthy János: A csodálatos völgy. (Révai kiadás.)

Az «Üvegház» verseskötöny után kíváncsian vesszük kezünkbe Fóthy Jánosnak tudunkkal első regényét: hogyan látja és ábrázolja az embereket ez az impresszionista, túlzottan artistikus szellemű, egészen magányos világú költő? A regényben is ugyanaz ő, akit verseiben megismertünk. Bizonyára maga is jól érezte, hogy a háború közvetlen képét regénynek nem tudná megírni, tehát művészi eszközeihez igazította élményei anyagát. Ezek a jelenetek — csupa finom tollal megírt, ötletes pillanatkép —, bár az élmény melegségével hatnak, sohasem mint cse-

lekményrészletek szerepelnek. Történetei is emlék gyanánt peregnek előttünk: az író és hőse — a kettő egyet jelent — egy kis frontmögötti völgy, a «csodálatos völgy» zúgából, katonai üdülőházak ablakrésein át tekint vissza a háború forgatagába, melyből az imént szabadult s mely nemsokára újra magához vonzza. Ezek az alakok, sebesültek és szimulánsak, lelkileg is kikezdett emberek (egy orosz grófnő is van köztük leányával) mind Sóhaynak, a kis tizenkilencesztendős zászlósnak agyában élnek, az ő kivetülései, az ő pillantása fényében elevenednek ki számunkra s addig vannak, amíg ő figyelemre méltatja őket vagy gondol rájuk, szöbe áll velük. Még csak véletlenségből sem találunk egyetlen fejezetet sem, melyben a Fóthy által annyira dédelgetett s önmagát is nagyon becéző kis zászlós elveszne szemünk elől. A regényt egy hajszál választja el a naplótól.

Ugyanaz a különös, bizalmatlan vonatkozás az emberekhez, mint a költő Fóthy János viszonya a külvilághoz. Sóhay annyira filigrán, szinte betegesen kényes «üvegházi növény», női kellem és férfibarátság közt hánykódva, hogy seholsem tud kikötni. Barátsága, szerelme — e két érzés a legtöbb embertől elütőn olvad egybe nála — álomnál is ködszerűbb. Az embereket sem bírja a valóságban, inkább mint emlék élnek benne azok is. Az apró-cseprő kudarcok, csalódások után magára s a sors sivár értelmére eszmélő ifjúban, aki pedig minden lányossága mellett energikusan igyekszik vissza a haretérre, lassanként kusza emlékké folyik össze

az egész világ. Érdekes ennek a makacs, elvonatkozott egyéniségnek életvallomása. A háború lidércnyomásának rajza néhol megkapóan sikerült.

Vajthó László.

Becht Rezső : Szemeya-Szan nevetett. (Sopron, Röttig-Romwalter.)

Elsőrangú papíron, széles margókkal, feltűnően ízléses kiállítású novelláskötet: ez az első benyomás. A második meglepetés, ami vidéki szerzőknél még ma sem megszokott dolog, Becht Rezső széles, valóban európai horizontú műveltsége. A nagy műveltség biztosságot, bizonyos fölényt és könnyedséget ad a szerzőnek, amit azonban néha el-elnyom a kiütköző — a szó jobbik értelmében vett — dilettantizmus.

Becht Rezsőnek határozottan van tehetsége, ami arra kötelezi az embert, hogy udvarias vagy udvariatlan általánosságok helyett komolyan foglalkozzék a kötettel. Legerősebb oldala a realiztikus lélekrajz, amelyben apró megfigyeléseken keresztül az emberi lélek mélyére hatol, (*Egy bogár jut az úton át, Éjszaka*), de valami leküzdhetetlen hajlam él benne a rendkívüli, a titokzatos, az exotikum iránt. Veszedelmes terület, ahol könnyen siklik át az író a kulisszarepegető hatásvadászatba, a fontoskodásba.

A kötet azonban remélni engedi, hogy írói képességei: megfigyelései, képzelőereje, megjelenítő és emberábrázoló készsége szabadabban bontakoznak majd ki és máris határozott írói egyéniségnek ígérkező Becht Rezsőben új színnel és haggal gazdagodik irodalmunk.

F. G.